

gazda lakosság akadályozója a közművesítésnek. Akadályozója azért, mert a jószágtakarmány, téli tüzelő elhelyezése (közrejátszván ebben a megszokás is), nagy telket kíván és a hosszú utcafrontja — közművesítés esetén — nagy terheket ró a vállaira. De a falusias beépítési forma (az utcahosszal párhuzamosan épült, vagy azzal derékszöveget alkotó lakóházak, a végeiket összekötő sövény-, léc-, vagy deszka-kerítéssel) sem szolgálnak városias kép emelésére.

A törökpusztításnak köszönhető tehát a szórt tanyahálózat kialakulása és a mai mezővárosaink, külföldi viszonylatban vett, városi színvonalat teljesen nélkülöző jelleme.*

* dr. Thirring Gusztáv: Magyarország népessége III. József korában. Bp. 1938. 25, 20, 22. ll. — Kaán Károly: A magyar Alföld. 161, 195. ll.

MARJAI-SZABÓ LÁSZLÓ

F I G Y E L Ő

Délvidéki Képzőművészeti kiállítás Szegeden. A Délvidéki Szellemi Találkozó keretében rendezett képzőművészeti kiállításon a szegedi művészek mellett résztvett a *Délvidéki Szépművészeti Céh* is, amely a megszállt, majd felszabadult déli végek magyar képzőművészeiből alakult 1941 év őszén. A megelőző küzdelmes évek a megszállás nehéz idejére esnek. A mult képe nem volt biztató: az összefogást, egyesületi támogatást nélkülöző, ezer akadállyal küzdő művészet szinte csak a pusztaság fenmaradásért küzdött s így nem alakíthatta ki a táj földrajzi és szellemi karakterének hatása alatt azt a formanyelvet, amely az első pillanatban felismerhetővé tenné. A felszabadulás óta eltelt idő viszont túl rövid volt ahhoz, hogy a felszabadulás folytán idekerült új tagokkal megnövelt társaság munkássága — a Céh nyújtotta munkalehetőségek kihasználásával — a hiányokat pótolhatta volna. De a hiányolt egységes képnek, jellegzetességnek egyéb akadályai is vannak.

Egyrészt, a kiindulást döntően befolyásoló szellemi irányzatok többfélesége és a generációkat elválasztó lelki távolság, másrészt, a szellemi étellel szembeni közömbösség, amelynek következtében egyesek külföldön, mások Budapesten tartózkodtak, berendezve ott műhelyeiket hosszabb vagy rövidebb időre. Természetes tehát, hogy aki tipikusan délvidéki íze- ket jött ide keresni, ezeket csak részben találhatta meg. Egységről csak egyes festők munkásságának keretén belül lehet szó. Ebből a szempontból ide elsősorban *Gyelmis Lukács* sorozható, akinek képei a legegységesebben mutatják be az ő egyéni kifejezőmódját. Saját maga által felállított korlátok között biztosan és természetesen mozog. Így erősen redukált palettája mellett is színskáláját teljesnek érezzük. Nem a valóságok kutatója, bár, mintha erre törekedne. De a gondosan fölrakott festékréteg mögött, mely látszólag hú követője a tárgyak színének, formájának, nem érezzük azoknak egy belső, valóságosabb

életét. A képfelület megmunkálása közben ez a látszólagos tárgyi hűség mindég átcsúszik egy álomvilágbeli hangulatba, ahol a világ összes ismert jegyei megtalálhatók ugyan, de nem szerepüknek megfelelő összefüggésekben. Ez tájképeiben fedezhető fel legkönnyebben, bár minden munkáján egységesen vonul végig. Súlyuk inkább a színeknek van, mint a tárgyoknak. Hasonló jelenséget az impresszionizmusban is felfedezhetünk, azonban Gyelmis előadómódja azért nem hozható ezzel a stílussal összefüggésbe, mert nála nyoma sincs egy ugyancsak impresszionista sajátságának, a pillanatnyiságnak. Még ott sem, ahol az állandóan mozgó dolgokat — vízfelületet, vetettárnyékat, stb. — ábrázolja. Mozdulatlanság terül el vásznain, érdes, vibráló csillogással lekötve. Ez a mozdulatlanság adja főleg azt az előbb említett furcsa álombeli hangulatot. Azonban a térkitöltésének nyugodtsága, a tárgyak körvonalainak kihangsúlyozása, azok elhelyezése, színharmóniája leginkább neoklasszikus vonásokat mutat. Ez hosszú olaszországi tartózkodásának eredménye s ennek hatása a legerősebb képein. Ez felel meg karakterének is, melynek temperáltsága, elvontsága, formalisztetele a neoklasszicizmus világához áll legközelebb.

Hasonlóképp egységesek *Jakobtsits János* munkái. Egynek kivételével tárgyak is azonos. Igénytelenebb témák alig képzelhetők. Színei alig vannak. Az egész képfelületet elborító pizkosszürkéből csak helyenként tűnik elő egy melegebb barna vagy fakósárga. De a belőlük sugárzó harmónia a hétköznapi agyonúnt tárgyait egy magasabb egységbe foglalva mutatja be, egy oly világot tárva

fel, amely a művészet nélkül rejtve maradna előttünk.

A technika, a kifejezés eszköze, nem függetleníthető magától a kifejezéstől; állandó kölcsönhatás áll fenn közöttük. Ez annál szembetűnőbb, minél egyénibb, vagy ritkábban használt eszközzel készült művet vizsgálunk. *Balázs G. Árpád* monotípiáiban is felfedezhetjük ezt. Elsősorban a tónusok finom vibrálását, amit a papirrapréselt vékony olajfestékréteg eredményez. Továbbá könnyed mozgalmasságot, amit viszont a lemezre való festés (erről készül az egyszeri nyomat) módszere ír elő. Itt hosszadalmas munka — át meg átfestés — nem lehetséges. Az egyszerre odahúzott vonalak, színes foltok hatnak majd csak szépen a nyomás után. Ezért érezhető a kéz legkisebb idegjátéka is a képeken és ezzel éri el azt az elevenséget, mely műveinek legfőbb értéke.

Hagyik István az idősebb generációhoz tartozik; hosszú ideig a kecskeméti művésztelep tagja volt s ennek szellemét még legújabbán festett képein is érezhetjük. A szabadtér színjátékának lerögzítése legfőbb problémája, akár tájat, akár alakos képeket fest. Zöld lombok között álló aktja, a mindenfelől visszaverődő színes fények emberi testen való játékát mutatja be. De ennek a színességnek szabad kibontakozását erősen fogvartartja hangulati beállítottsága, mely képalakítását döntően befolyásolja. Kisebbségű képei a legjobb példák erre, mert egy alkalommal készülnek és így hangulatuk egységét nem zavarják meg az idők változásai.

A neoklasszicizmus legtöbb esetben a lehetőségek tudatos leszűkítésével jár. A hiányolt, az áhított rend kedvéért — mivel a

zajló, fölbomlott világot össze-fogni képtelen — lemond a teljesességre való törekvésről, hogy, ha szerényebb keretek között is, nyugalmát biztosítsa.

P. Petrich Katalin munkái is ide sorozhatók. „Szüret“ c. képét jóformán csak két színnel, zölddel és vörösbarnával alakítja ki. Az ebben elhelyezett másszínű foltocskák — alakok — sem zavarják a kép dekoratív egységét. Ennek a derűs dekoratív egységnek kedvéért mondott le a színek megtört játékaról, egymásra hatásáról. Csendéletein, ha nem is ilyen mértékben, de hasonló szellem vonul végig, pl. „Tulipánok“ c. képe üde színeiben is.

Viszont *Erdey Sándor* tiszta kék, piros, sárga színei más világot képviselnek. A felületi hatásokban tobzódó belgrádi iskola neveltje ő; annak minden előnyével — hátrányával. Előnyük egy bizonyos merész kötetlenség, indulataknak szabad utat engedve. Hátrányuk, hogy ennél nem mennek tovább.

Ide sorozhatók *E. Tóth Irma* és *Gábor Zoltán* munkássága is, ők Erdeyt fogadták el szellemi vezérikül.

Az ugyancsak Belgrádban végzett *Ács József* lelkiismeretesen megszerkesztett és festett, kissé iskolásan ható, de sok értékkel bíró „Mütermészlet“ c. képe cáfolat az Erdeyvel kapcsolatban mondottakra. Itt nyoma sincs a hatásvadászatnak, fölényeskedő festékkezelésnek. „Zentai utcaszélem“ c. képe, bár kisebb igényű, színes mozgalmasságot rögzít meg.

*Becskerekai Szabó György*öt hátrázott formái és színei ellenére is idegen hatások tartják kötve s állják útját egyénisége szabad kialakulásának.

Csávosi Sándor, *Ruzicska Pál*, *Oláh Sándor* a régebbi generációk minden kötöttségét magukon viselik; de képviselik erényeit is, Tárgyi hűségre való törekvésük a részletek gondos kidolgozásában jut kifejezésre, sokszor egyforma jelentőséget tulajdonítva mindennek. Itt szemlélhetjük még azt a világot, mely számunkra az elmúlt idők levegőjét idézgeti viszsza.

Hasonló hangulatot érzünk *Zombori Kiss István* arcképein is. A megrendelők a polgárság köréből kerülnek ki leginkább. Ennek a társadalmi rendnek hagyományai vannak, melyekhez görcsösen ragaszkodik. Ezért hasonlítanak a ma készült arcképek az ötvenév előttihez is. Mindaddig, amíg a belső mozgó erő ugyanaz, a külső forma sem változhat. Nem változtat ezen a festő kvalitása sem; hiszen nem ő választ, őt választják és ha a kívánalmaknak nem tesz eleget, létalapját veszíti el.

Az indulás kezdetleges frissességével hat *Tussay Gábor* kis tájképe, viszont *Pandur Lajos* fanyar világát a téma elevensége, „Zalai búcsú“-jának minden mozgalmassága sem oldja fel.

Baranyi Károly szobraiban a dekoratív elemek ritmusa adja meg a felületek mozgását. Dekorativ, elvont formanyelv legfőbb sajátossága. Erre alapozza s építi föl szobrait s ez kifejezésének eszköze is. A diófába faragott „Kalogaszegi menyecske“ és az ugyancsak fában elképzelt „Krisztus-fej“ mutatják ily irányú munkásságának eredményeit.

Sz. Veszély Ilona márvány „Leányfeje“ a formák, a felületek alig érezhető finom átmeneteivel ellentéte az előbb említetteknek. Kidolgozásán az anyagszeretet ér-

zódik. Ez hatja át legkisebb részletét és teszi oly bensőségessé. Fába faragott domborművének — „Tánc és zene“ — a térbehelyezés a legfőbb értéke. Szűk területen a három alak mozgása magától értetődő. A kiállított ötvösmunkák szintén az ő anyagszeretetét tükrözik vissza.

Schultheisz Sándor gipszfejein a kifejezés szabadságának forma-problémái a legnagyobb akadályai.

A nemzetiségi művészek termében *Konyovics Milán* munkái az első pillantásra elárulják, hogy festőjük kultúráját Párisban szívta magába. Erre utal képszerűkesztésének kiegyensúlyozott biztonsága. Viszont felfokozott színeinek harsogása délszláv temperamentumra vall. Ne keressük ezeken a képeken a tárgyak megfoghatóságát, kidolgozását, ezek sokszor a felismerhetetlenségig rejtve maradnak a festékréteg alatt. De ezzel kényszerít, hogy a kép egészét nézzük és ne merüljünk el részletekben. Azt az egyetemes, elvont világot szemlélhetjük így, mely megtartja ugyan érzéki kapcsolatát a reális, kézzelfogható valósággal, de ennek nem külső látszatát, hanem belső dinamikáját vetíti elénk. Régebbi és újabb munkái között bizonyos eltérések mutatkoznak. Előnyére. Mert a vastagon föl kent matt olajfesték sokszor öncélú szépségét fölváltotta a könnyedebb pasztellal készült képek kifejező ereje. Pl. „Gyuró bácsi“ c. képe mondanivalójával ragad meg első sorban s csak azután vesszük észre

a kép festői kvalitásait. Hasonlóképpen a „Zombori utca“, „Fonó-lány“ c. is mindjobban érvényre-juttatja a téma jelentőségét, el-lentétben a „Dinnyés csendélet“ és a „Ministránsgyerek“ c. képekkel, hol a festék, a színek egyed-uralma mögött a kép tárgyát csak ürügynek érezzük.

Az újverbászi német származású *Pechán József* nagy időközben készült itt bemutatott munkái stílusbelileg is nagy távolságban vannak egymástól. A kezdetben naturalistának indult festő későbbi éveiben végigpróbálta az akkori lehetőségek sok változatát, anélkül, hogy valamelyiknél megállapódott volna. Befejezettséget ezért egyiken sem kapunk, de törekvésének komolyságához kétség nem fér. Talán a környezet, a művészet kifejező-déséhez annyira szükséges szellemi levegő hiányzott ahhoz, hogy maradéktalanul kifejezhesse magát és ne csak utalásokat, hanem szándékának kész eredményeit is láthassuk.

Ugyanitt szerepelt szerényebb igényekkel és képességekkel fia, *Pechán Béla*, továbbá egy fametszetével az ugyancsak újverbászi *Trillsam Márton* is.

Lepold Pál három rajza hűvös klasszicisztikus ízével mintha nem is Bácska, hanem valahol az Északi-tenger környékének szülötte volna. Nagyfokú zárkózottság, tartós vágyakozás eredményezhet csak ilyen érintetlenséget az őt közvetlen körülvevő világtól.

SZERVÁNSZKY JENŐ.